

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

KARIN KOVAČEK
Repcija Kosovelove poezije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2019

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

KARIN KOVAČEK

Recepcija Kosovelove poezije

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Darja Pavlič

Univerzitetni študijski program
prve stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2019

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Darji Pavlič za vso strokovno pomoč, za izjemno pripravljenost ter za vse koristne napotke in komentarje. Hvala tudi staršem za finančno in predvsem moralno podporo med pisanjem naloge.

Izveček

Recepcija Kosovelove poezije

Diplomsko delo zajema recepcijo poezije Srečka Kosovela v dveh ločenih časovnih obdobjih, prav tako pa se usmerja na pesnikova dela v prevodih. Prvi del se posveča recepciji Kosovelove poezije za časa njegovega ustvarjanja, torej pretežno med letoma 1922 in 1926. Kljub zabrisanim mejam posameznih smeri avantgard so le-te predstavljene posamično. Pesnikovo delovanje, zapuščina in njena interpretacija so s tem razdeljeni na futuristično, impresionistično, ekspresionistično in konstruktivistično obdobje. V drugem delu diplomskega dela gre večji poudarek na recepcijo Kosovelove poezije po letu 1990. Ta je predstavljena kot posledica monografij, ki nastajajo od leta 1986, ter zbirk Kosovelove še neobjavljene rokopisne zapuščine, ki dosežejo svoj vrhunec s Komeljevo zbirko vsega pesnikovega gradiva. Nazadnje diplomsko delo obravnava tudi mednarodni vidik pesnikove recepcije – v nalogi so predstavljena vsa njegova prevedena dela v zbirkah, ki so hkrati dostopna tudi v slovenskem knjižničnem sistemu.

Ključne besede: Srečko Kosovel, recepcija, konstruktivizem, monografija, prevodi

Abstract:

Reception of Kosovel's poetry

This degree consists of Srečko Kosovel's works from two separate time periods and is directed towards his translated works. The first part focuses on Kosovel's poetry from the years between 1922 and 1926. Even though the lines between different avant-garde's are unclear, they are presented separately. The poet's work, legacy and its interpretation is divided in futuristic, impressionistic, expressionistic and constructivist periods. In the second part, the emphasis is put on Kosovel's poetry after 1990. It's presented as a consequence of monographies which were in the making from 1986 and collections of Kosovel's unpublished legacy, which reaches its peak with Komelj's collection of poet's complete life's work. Lastly, the degree looks over the nation's classic from international point of view. Presented in this work, are his translated collections that are also available in Slovenian library system.

Key words: Srečko Kosovel, Reception, Constructivism, Monographies, Translations

KAZALO

UVOD	5
O ŽIVLJENJU SREČKA KOSVELA	6
KOSVELOVO LITERARNO DELO IN RECEPCIJA TEGA ZA ČASA NJEGOVEGA DELOVANJA	8
KOSVEL IN FUTURIZEM	9
KOSVEL IN IMPRESIONIZEM	10
KOSVEL IN EKSPRESIONIZEM.....	11
KOSVEL IN KONSTRUKTIVIZEM.....	13
RECEPCIJA KOSVELOVE POEZIJE PO LETU 1990.....	17
ANTON OCVIRK IN KONSTRUIRANJE KOSVELA.....	18
MONOGRAFIJE IN PRIBLIŽEVANJE KULTURNI JAVNOSTI	19
KOSVELOVA DELA.....	22
SREČKO KOSVEL V PREVODIH.....	24
ZAKLJUČEK.....	30
POVZETEK.....	31
SEZNAM LITERATURE.....	33
SPLETNI VIRI	34

UVOD

Ustvarjalna pot slovenskega pesnika, kritika in publicista Srečka Kosovela je bila sicer kratka, a je zato zanjo značilna izjemna intenziteta. Pesnikovo delovanje se razteza vse od impresionizma, ekspresionizma, futurizma do zenitizma in konstruktivizma. Slednjemu je že Kosovel sam pripisoval najvišjo stopnjo pomembnosti in pomena, medtem ko se drugim smerem prav tako ni nikoli zares odrekel. Vso to zapuščino v obsegu več tisoč pesmi in nekaj sto drugih besedil hrani Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Kosovel se je kot pesnik slovenski kulturni javnosti odkrival razmeroma počasi – šele štirideset let po njegovi smrti se njegovo pesniško podobo zares poveže z najpomembnejšimi liriki povojne generacije, v zadnjih dvajsetih letih pa pride do celostnega raziskovanja ne le njegovega življenja in socialnega zaledja, temveč tudi opusa kot celote.

V diplomskem delu sem raziskovala potek in kronološki razvoj zanimanja za delo Srečka Kosovela in recepcijo njegove lirike, tako v Sloveniji kot tudi zunaj nacionalnih meja. Kljub časovni zamejitvi na recepcijo po letu 1990 omenjam tudi Zadravčevo monografijo, ki je sicer nastala leta 1986, a je pomembna zaradi originalnosti in pomeni uvod v celovito in urejeno raziskovanje Kosovelovega življenja. Prav tako v delu omenjam vse prevode pesnikove zapuščine, ne le novonastalih, saj sem želela podati širšo sliko Kosovelove dostopnosti v tujih jezikih. Iz tega namreč odsevata Kosovelova univerzalnost in večna aktualnost njegove literature, ki se je je zavedal tudi pesnik sam.

»Moje življenje je moje, slovensko, sodobno, evropsko in večno.« – Srečko Kosovel

O ŽIVLJENJU SREČKA KOSOVELA

Kosovelovo kratko, a hkrati z obširno miselno zupuščino obogateno življenje, se je začelo 18. marca 1904 v Sežani na tržaškem Krasu. Rodil se je očetu Antonu in materi Katarini kot zadnji od petih otrok. Kosovela je zaradi očetove angažiranosti v učiteljskem poklicu bolj zaznamovala materina vzgoja ter njena muzikalna in pevska nadarjenost, seveda pa ga je, kot je dobro razvidno tudi iz njegovega pesniškega opusa, določal tudi in predvsem Kras. Ta je oblikoval njegovo osebnost in značaj do te mere, da je slovenski Kras v zavesti Slovencev postal in ostal Kosovelov Kras (Vrečko 2011: 9).

Kmalu po njegovem rojstvu so se z družino preselili v Pliskavico, kjer pa je oče Anton prišel v spor z oblastmi zaradi svojega delovanja v narodnem prosvetiteljstvu. Leta 1908 se je družina zopet selila, tokrat v Tomaj, ki je odtelej ostal njihov domači kraj. Tam je Kosovel tudi začel z obiskovanjem šole, kot 11-letni deček pa je v otroškem listu Zvonček že objavil svoje prvo pisanje.¹

Leta 1916, torej po končani osnovni šoli, so starši Kosovela poslali v Ljubljano, saj je v tem času v bližino Tomaja že posegla soška fronta, kot posledica pa je tam zavladal poseben vojni režim. V Ljubljani se je vpisal na realko, na podlagi uspešno opravljenega izpita pa je bil sprejet neposredno v drugi letnik tega zavoda, ki je že tako trajal le sedem let. Razlogi za vpis na realko niso bili le finančne narave. Oče je namreč želel, da bi bil Kosovel bolj aktiven na področju tehničnih ved oz. – bolj specifično – na področju pogozdovanja Krasa. On pa je sodeloval v tamkajšnjem srednješolskem literarnem krožku, izdajati je začel dijaški list *Lepa Vida*, sodeloval pa je tudi pri drugih glasilih.

Po maturi se je vpisal na Filozofsko fakulteto, kjer je obiskoval predavanja iz romanske književnosti, slavistike, filozofije in zgodovine umetnosti. V letu 1920 je začel sodelovati z Alfonzom Gspanom. Ustanovljen je bil dijaški krožek *Kres* z literarnim, časnikarskim in glasbenim oddelkom, pozneje pa je Kosovel objavil tudi zvezek *Mlado jutro*, v katerem je razkril svoj kritični pogled.

¹ V tem primeru še ni šlo za poseg v smeri poezije – objavljen je bil njegov opis Trsta, v katerem pa je veliko vlogo igrala tudi umetnost, ki mu je bila blizu zaradi materine spodbude v obliki obiskovanja gledališč in koncertov.

Zaradi svoje politične angažiranosti je imel kar nekaj težav. Te so se kazale tudi na življenjskem standardu, saj se je moral leta 1925 izseliti iz Akademskega kolegija² (Vrečko 2011: 18).

Vse od začetka študija leta 1922 pa do njegove smrti leta 1926 je bil Kosovel močno vpleten v svet literarnega ustvarjanja. Sicer so njegova prva pisanja nastajala že v dijaških letih, v času študija pa je njegovo kritično, samozavestno in hkrati občutljivo literarno udejstvovanje dobilo nov zagon – tudi na krilih uporništva zaradi neodobravanja domačih, kljub temu da mu sam študij ni prinesel zelene izpolnitve (Vrečko 2011: 19). Leta 1923 je sodeloval pri reviji *Vidov dan*, ustanovil je tudi literarno-dramski krožek *Ivan Cankar*, ki mu je služil predvsem kot izhodišče za izpostavljanje narodnih in družbenih vprašanj. Veliko vlogo v njegovem spoznavanju z različnimi literarnimi tokovi so igrala tudi poznanstva z različnimi umetniki. Ena izmed bolj relevantnih sta bila Anton Podbevšek in Josip Vidmar, predvsem pri seznanjanju s futurizmom. Leto pred smrtjo, torej 1925, se je odločil izdati svojo pesemsko zbirko *Zlati čoln*, v kar ga je gnala predvsem zadolženost. Šlo je torej bolj za prodajo pesmi in za rešitev svojega *negativnega totala*, šele ob očitkih domačih je ta finančni vzgib zamenjalo uporništvo (prav tam). Tega načrta mu vseeno ni uspelo izpeljati do konca. Istega leta se je z Avgustom Černigojem lotil ustanovitve revije *Konstruktor*, malo za tem pa še revije *Kons*.³ Poleg tega je ustanovil tudi *Združenje študentov zasedenih ozemelj*, s čimer je izkazal svoje zanimanje in skrb za slovensko skupnost v Italiji. Kosovel se je redno udeleževal tudi številnih okroglih miz, med katerimi je bila najpomembnejša zadnja z naslovom *Umetnost in proletarec*.

Prav po tem literarnem večeru februarja 1926 je Kosovel zamudil vlak v Ljubljano. Prenočil je v mrzli čakalnici in se močno prehladil. V Ljubljani se mu je stanje izboljšalo, zato se je vrnil v Tomaj, kjer pa se mu je že drugi dan bolezen ponovila. Srečko Kosovel je umrl star 22 let, 27. maja 1926 v Tomaju, za posledicami meningitisa (Vrečko 2011: 27–28).

² Med njim in vodstvom kolegija je prišlo do sporov, saj je bilo vodstvo izrazito liberalno, Kosovel pa je veljal za separatista in levičarja, čeprav se je tudi prebivalstvo okolice Trsta večinoma identificiralo kot liberalno.

³ Ta žal ni nikoli izšla, bi bil pa s tem verjetno njegov literarni konstruktivizem uspešno plasiran v evropski prostor in bi s tem, po mnenju Janeza Vrečka, obveljal za vodilnega evropskega konstruktivista.

V zadnjih letih pred smrtjo je Kosovel napisal na stotine pesmi. Kljub temu da je bilo njegovo ustvarjalno obdobje kratko, ga je uspel raztegniti na široko področje avantgard; ustvarjal je na področju futurizma, impresionizma, ekspresionizma in zenitizma, vsekakor pa ga je najbolj zaznamovalo poznavanje konstruktivizma. Odrekel se ni niti pisanju tradicionalne lirike, gotovo pa je s svojim pisanjem in ustvarjanjem »prehiteval« njeno socializacijo (Dovič 2007: 186).

KOSOVELOVO LITERARNO DELO IN RECEPCIJA TEGA ZA ČASA NJEGOVEGA DELOVANJA

Na samem začetku se bom lotila recepcije pesnikovega dela med letoma 1922 in 1926, torej v obdobju njegovega najaktivnejšega in intenzivnega ustvarjanja. Kosovel v tem času ni objavil skoraj ničesar, njegov vrstnik Tine Debeljak pa v eseju o Kosovelu piše, da so ga imeli bolj za zapoznelega impresionista za časa modernega ekspresionizma in hkrati za najboljšega, a ne najmodernejšega, ustvarjalca.

Kljub temu da danes Kosovelovo pisanje v veliki meri razumemo kot konstruktivistično, pa je bil v konstantnem dialogu tudi z ostalimi smermi avantgard. Sicer pa je razlike med posameznimi smermi težko določiti, tudi meje so zabrisane, saj se posamezna avantgardna gibanja medsebojno oplajajo.

Kosovel je avantgarde spoznaval v številnih revijah, ki so sledile evropskim literarnim tokovom, tako v domačih kot v tujih – *Zenit*, *Prager Presse*, *Energie futuriste*, *25*, *De Stijl* itd. Poleg tega je v stik z avantgardo prihajal tudi neposredno preko literature, ki jo je dobival od prijateljev iz tujine. Dela je lahko bral v originalih, saj je govoril veliko evropskih jezikov, kar mu je seveda omogočilo nepotvorjeno recepcijo literarnega originala (Ocvirk 1984; Vrečko 2011: 10–35).

KOSOVEL IN FUTURIZEM

Za Kosovela je sicer bolj prelomna dejavnost pri dijaškem listu *Lepa Vida* leta 1922, kjer so tudi izšle njegove prve tiskane pesmi, začetek Kosovelove pesniške kariere pa je že prej, pri njegovih šestnajstih letih, zaznamoval slovenski avantgardist Anton Podbevšek. Njegova spodbuda je bila povod za Kosovelov preboj v širšo slovensko literarno javnost in za njegove »poskuse futuristične pesniške ustvarjalnosti« (Vrečko 2011: 35). V času Kosovelovega šolanja na realki so se po zgledu italijanskih futuristov dvignili *Podbevškovi futuristi*. Podbevšek z dvigom svoje skupine začne ekstremen princip moderne umetnosti, kar se nadaljuje in odraža v prvi izdaji revije *Trije labodi* leta 1920, katero sta poleg Podbevška zasnovala še Marij Kogoj in Josip Vidmar. Te radikalne usmerjenosti je konec že ob drugi številki revije, kateri se pridruži tudi Srečko Kosovel, ki je bil do tedaj praktično nepoznan in objavi troje pesmi, ki so bile »čustveno močne in pristno osebno izpovedne« (Ocvirk 1984: 41), torej bolj impresionistično obarvane, saj je vedel, da pod Podbevškom futurističnih pesmi pač ne bo mogel objavljati.

Na ljubljanski realki je bil Kosovelov »mentor« njegov profesor francoščine, dr. Dragan Šanda. Temu je Srečko posvetil svojo pesem *Pesem o sanji*, ki je bila že pisana v futurističnem slogu. Pesem je Šanda prebral in Kosovelu podal kritiko. V njej je obsodil dve zmoti – kot prvo je menil, da želi Kosovel nekaj siloma izražati, kar pa pri bralcu vzbuja občutek napetosti, poezija pa naj bi delovala pomirjujoče. Kot drugo ga je zmotilo mešanje različnih vrst umetnosti, torej slikarski formalizem in duševna poezija, saj deluje nesorodno in hkrati kvari iluzijo, ki pa je najpomembnejši segment poezije (Ocvirk 1984: 4–112). Seveda vse te kritike izhajajo iz dejstva, da je Šanda pripadal skupini klasičnih intelektualcev in je imel precej omejen pogled na pesništvo. Poezija naj ne bi vsebovala tujih izraznih sredstev, biti mora estetska s kognitivno in etično funkcijo in harmonično sklenjena. Tu je torej razlog, da je bilo Kosovelovo futuristično delo pri Šandi zavrnjeno, na kar pa se Kosovel sicer ni oziral.

Kosovel se kmalu razide s futurizmom, zavrne pa ga iz očitnih razlogov. Poleg tega, da je zanj značilno pretirano zaupanje v tehnologijo in razgradnja smisla, je bil futurizem kot vodilna ideologija prevzet s strani fašistov, kar pa je v popolnem nasprotju s Kosovelovimi političnimi prepričanji. V tem času se je Kosovel vpisal na Filozofsko fakulteto, kjer mu je nato študij romanistike omogočil bolj poglobljeno srečanje z ekspresionizmom in nadrealizmom. To seveda ne pomeni, da je zavračal nove smeri in

gojil prepričanje, »da je mogoče le s klasičnimi sredstvi izražati svoja čustva in misli in da bi morala biti pesem predvsem razumsko logična tvorba« (Ocvirk 1984: 41); kljub temu pa se razlogi, zakaj je Kosovel nenadoma zapustil Podbevškov krog in se pridružil Kogoju in Vidmarju, nekoliko razlikujejo celo med literarnimi zgodovinarji.

Anton Ocvirk meni, da je Kosovel svoje razloge za razhod s Podbevškom in futurizmom jasno razodel v *Pesmi o zelenem odrešenju*, pri kateri je že iz naslova razviden odnos Kosovela do futurizma. Tudi vsebinsko se odmakne od futurističnih značilnosti; središče pesmi postane človek, ki je utrujen od zmehaniziranega sveta, hkrati pa je utrujen in osamljen, ker se je ločil od narave oz. po Kosovelu od »zelenega odrešenja«. V tej pesmi se torej Kosovel upre temu pesniškemu gibanju, ki glorificira tehniko in ponižuje človeka v robota (Ocvirk 1948: 41–44). Razlog, da si Podbevšek ni ustvaril t. i. generacije, pa po mnenju Kosovela tiči v njegovi neresnosti, neutemeljenosti, neupravičenosti, predvsem pa v njegovem pomanjkanju vztrajnosti. Kosovel ta odmik od futurizma pojasnjuje v uvodu v *Kroniko literarnega in dramatičnega krožka*.

Po mnenju Janeza Vrečka je razlog za razhod še vedno skrivnost, razmišlja pa tudi v smeri Kosovelove odločitve: »/.../ da je Podbevšek prišel prezgodaj in da je bil predvsem način, kako se je poskušal uveljaviti v slovenskem /.../ prostoru, neprimeren, zato se je Kosovel vrnil k Vidmarjevemu konceptu esteticistične perspektive umetnosti /.../.«⁴

KOSOVEL IN IMPRESIONIZEM

Kot sem že prej omenila, se je Kosovel zelo kmalu zaradi nasprotovanja futurizmu začel vračati k impresionizmu. Prehod je pretežno ideološke narave, saj je bilo obdobje, v katerem je Kosovel impresionistično ustvarjal, zaznamovano s številnimi nacionalnimi boji primorskih Slovencev in s fašističnim raznarodovalnim pritiskom. Najbolj vidno znamenje fašističnega terorja je gotovo požig Narodnega doma v Trstu, ta nestrpni nacionalizem pa je tudi izganjal slovenski jezik iz šol, zatiran je bil slovenski tisk, slovenski uslužbenci z meja pa so bili na silo preseljeni v notranjost Italije. Kosovelova

⁴ Vrečko v poglavju Kosovel med letoma 1922 in 1925 podrobneje utemelji svoja »ugibanja« in jih podkrepi z besedami Kosovelovih pisem. Razlogi za obrat od futurizma so po njegovem mnenju številni, od osebnih, čustvenih do ideoloških. Meni, da razlog za izneverjenje Podbevšku nikoli ne bo znan.

družbena angažiranost se občuti predvsem v pesmih, ki so nastale v tem obdobju – *Drevo v snegu, Videl sem bore rasti, Brinjevka, Bori ...*

To obdobje prehajanja je bilo sicer za pisatelja težko in polno vprašanj, zave se, da pri pisanju ne gre le za nek estetični užitek, ampak za »iskanje borbene lepote, ki bo presnovila celega človeka« (Vrečko 2011: 43). Kosovelovo vrnitev k impresionizmu dobro povzame že omenjena *Pesem o zelenem odrešenju*. Lirski subjekt se torej vrača v naravo oz. na Kras. Ta postane okolje, v katerem se pesnik še lahko prepozna, medtem ko se v tedanji družbi in toku časa ne more več.

Tudi literarna zgodovina je Kosovelove začetke opredelila za impresionistične. Vrača se k izvoru poezije in tudi sam zapiše, da se je »na bazi impresionizma /.../ rodil: kubizem, futurizem, dadaizem in konstruktivizem« (prav tam). Njegov impresionizem se v svojem bistvu naslanja predvsem na Murna, v veliki meri gre torej za doživljanje ljubezni do okolja, s katerim pesnik na neki točki tudi postane eno.

Toda, kot je v intervjuju za MMC RTV SLO aprila 2018 dejal Janez Vrečko, so vsi Kosovelovi spori temeljili na nestrinjanju s konceptom, kar pa ni le stvar futurizma, ampak tudi zenitizma in konec koncev konstruktivizma, na kar kaže tudi njegov spor s Černigojem. Veliko vlogo pri tem naj bi po Vrečkovih besedah imela Kosovelova neizprosna, samodisciplinarna in razgledanost, kateri pa je bilo težko slediti. S tem je v argumentiranih diskusijah večkrat izzval in porazil nasprotnika.

Leto 1922 je bilo za Kosovela pomembno predvsem zaradi objavljanja v drugi številki *Treh labodov*, kjer je objavil tri povsem tradicionalistične in hkrati emocionalno močne pesmi, v katerih se kaže predvsem kot melanholičen pesnik s Krasa. Njegovo pisanje je še vedno pod vplivom slovenskega impresionizma in simbolizma. Pri Kosovelu pa do popolne spojitve z impresionizmom ne pride, saj razume, da človekov odmik od družbe v modernem času in civilizaciji ni več mogoč. To je kvečjemu utopični ideal (Vrečko 2011: 44–57).

KOSOVEL IN EKSPRESIONIZEM

Bolj kot melanholičnost pa je Kosovel v naslednjih letih kazal senzibilnost in izrazito slutnjo smrti, dojet je bil kot socialnorevolucionaren vizionar, nenazadnje pa se je

uveljavil tudi kot avantgardist. V letih 1923 in 1924 je sicer objavil nekaj svojega dela⁵, prelomno pa je bilo za Srečka Kosovela leto pred njegovo smrtjo, torej 1925, saj ustanovi literarno-dramatični krožek *Ivan Cankar*, glasilo *Mladina*, objavi pa tudi številna pesniška dela, od katerih večina izide prav v *Mladini*. Istega leta je v enajsti številki *Ljubljanskega zvona* izšla tudi *Ekstaza smrti*, ki je Kosovelova najbolj znana ekspresionistična pesem. V dotični številki *Zvona* je bilo s strani Frana Albrehta izbrano samo to delo, kljub temu da so bile za izdajo pripravljene tudi druge Kosovelove pesmi. To seveda kaže na sporočilno moč, ki jo je delo nosilo in jo tudi uspešno plasiralo na bralca (Ocvirk 1946: 403–442). Istega leta je Kosovel sam prebral *Ekstazo smrti* na javnem nastopu v Ljubljani in takrat je bilo marsikomu jasno, da je med njimi velik pesnik. Kljub temu je bil Kosovel za svojo generacijo impresionist, poznali so njegov simbolizem, po objavi *Ekstaze smrti* pa tudi ekspresionizem. To je sam skušal popraviti z objavo dveh *konsov* v *Mladini*.

O Kosovelovem seznanjenju z ekspresionizmom kot prvi vir priča pismo Gspanu iz leta 1921. V njem opisuje neko razglednico kot »ekspresionizem kombinatorike« (Zadravec 1986: 136). Pojem kot tak se je sicer uveljavljal počasi, šele po letu 1914 pa se ta ustali kot neka nova kvaliteta, tako v življenju kot tudi v umetnosti. Kljub temu pa vnašanje revolucije v vsakdanje življenje spodleti. Aktivistična faza ekspresionizma torej opravi svojo funkcijo le znotraj umetniškega medija (Vrečko 2011: 60–61).

Kosovel je konstruktivizem in nadrealizem dokaj hitro označil kot neki abstraktni formi, ki izražata propad in smrt Evrope in evropske civilizacije. Zavračal je nemški ekspresionizem, saj je v njem, po pesnikovem mnenju, misel prevratov zamrla.⁶ Kljub temu da so, kot rečeno, aktivistično funkcijo te smeri lahko izkoristili le znotraj umetnosti kot take, pa se Kosovel ekspresionizmu ni dokončno odreknil. Dojemal ga je namreč kot nek prehod iz tradicionalne lirike k novi formi umetnosti, ki so jo že naznanjale avantgarde (Vrečko 2011: 60–64).

Ena bolj znanih ekspresionističnih pesmi Srečka Kosovela je *Ekstaza smrti*. Upesnjeval je smrt kapitalizma, ki pa naj bi prišla z destrukcijo vitalizma v nas samih. Kapitalizem je

⁵ *Moja mati v Domu in svetu, Predpomladni večer v Ljubljanskem zvonu, Misel nate, Klavir v jutru, Pesem in Peljal te domov bom v Ženskem svetu, Tam so domovi v Mladiki ter V somrak zvoni in Večerni hlad v Grudi.*

⁶ Kosovel je namreč kot krivca za zavrto revolucijo na strani umetnosti, torej zavrto preobrazbo sveta s pomočjo ekspresionizma, označil poraz nemške revolucije leta 1919, ko sta bila javno usmrčena špartakovca oz. podpornika rdeče armade Rosa Luxemburg in Karl Liebknecht.

Kosovel razumel le kot neko zgodovinsko tvorbo in ga kot takega tudi kritiziral. V recepciji tega dela pride do različnih interpretacij, kljub temu da je Kosovel na predavanju *Kriza* konec leta 1925 in začetek 1926 sam povedal: »Ako govorimo o propadu Evrope, mislimo na propad razpadajočega kapitalizma, ki sicer še skuša z vsemi sredstvi kraljevati po Evropi, ki pa bo kakor vsaka krivica moral v teku let propasti. Tako je tudi razumeti mojo pesem Ekstaza smrti.« Napada torej sodobno civilizacijo in odtujenost od nje, hkrati pa kot posledico izpostavi disociacijo subjekta.⁷ Boris Pahor je pesem označil za najbolj reprezentativno pesem Kosovelovega doživljanja Evrope, hkrati pa jo povezuje z njegovim narodnim doživljanjem, torej s tragično izkušnjo primorskega Slovenca (Vrečko 2011: 73).

S Kosovelovega gledišča proletariat ni bil žrtev sistema, temveč samomehanizacije, ki je ustvarjala prepade in s tem pretirano individualizacijo. Kritiko tega je izrazil v pesmi *Tragedija na oceanu*, v kateri je šlo tudi za vprašanje konstruktivistične ekološke etike.

V bistvu se izpostavlja konstruktivizem kot rešitev človeštva v celoti in ne le kot rešitev ene generacije, zato je zanj, kot je v intervjuju s Pino Gabrijan dejal Janez Vrečko, osrednje etično vprašanje človekovega odnosa do narave, saj bi brez narave človek propadel. V slovenski literarni zgodovini je s tem razlogom prevladovala ideja, da pesnik zagovarja duhovno revolucijo, krvave pa ne, kar je ustrezalo slovenskemu liberalizmu (Mrzel 2018: splet). Kosovel torej ekspresionizmu ni vzel njegove eksistenčne pravice, hkrati pa mu tudi ni pripisoval odrešne moči (Zadravec 1986: 145).

KOSOVEL IN KONSTRUKTIVIZEM

Kosovel je leto pred smrtjo prek futurizma, impresionizma, ekspresionizma in nenazadnje tudi zenitizma prišel do konstruktivizma. Seveda pot do tega ni bila popolnoma enosmerna, njegovo ustvarjanje v različnih smereh avantgarde se je močno prepletalo. S konstruktivizmom je sintetiziral dve ločeni sferi – mehanično tehniko in organično periodo. To pa je tudi njegovo bistvo. V enem izmed svojih dnevniških zapiskov je pesnik dejal: »*Treba je sprijazniti svet, industrijo in umetnost /.../*«.

⁷ Na temo disociacije subjekta je vezanih več pesmi iz tega obdobja, navadno so povezane z motivom osamelega drevesa in laboda. Ene izmed takih so *Kadar gre romar*, *Kakor drevo, ki se strele boji* in *Labodja pesem*.

Znotraj Kosovelovega konstruktivizma je treba ločiti dve obdobji, torej dva tipa konstruktivistične poezije. Del Kosovelovih ustvarjanj temelji na spoznavanju *Zenita*, na t. i. zenitizmu.⁸ Pri zenitizmu gre za pesmi, ki so v svojem bistvu bližje futurizmu in njegovi igri z jezikom kot pa ruskemu konstruktivizmu. Kosovel je trdil, da imajo svojo revolucionarno tendenco le v jeziku, kot je značilno tudi za ekspresionizem, neke širše propagandne vloge z razlogom pobude dejanske revolucije pa nimajo (Vrečko 2011: 77–91).

Drugi tip konstruktivistične poezije pa je konstruktivnost, ki je neposredno spoznavanje ruskega konstruktivizma. Kosovel je prišel po prihodu prijatelja Grahorja iz Rusije leta 1925 v stik z rusko umetnostjo in si šele takrat zares pridobil znanje in razumevanje o tem gibanju, ki pa, kot že rečeno, ne temelji le na revoluciji v umetnosti in jeziku ter na zavračanju tradicionalnega pisanja, temveč tudi na nekem novem razumevanju civilizacije in etični revoluciji človeštva. Gre torej za kombinacijo destruktivnosti in konstruktivnosti, hkrati pa Kosovel ločuje tudi med kompozicijo in konstrukcijo (Vrečko 2011: 231–239).

Leto 1925 za Srečka Kosovela ni bilo plodno le v smislu objavljanja poezije v časopisih in njegovega aktivnega raziskovanja konstruktivizma. Konstruktivizem je za časa Kosovelovega življenja postal osrednja veja tudi v slovenskih avantgardah – začne se sicer znotraj ruske avantgarde, s Kosovelovim preučevanjem Rusov pa se začne konstruktivistično gibanje tudi pri nas, seveda z vrhom v *konsih*. Vrečko v intervjuju s Pino Gabrijan za MMC celo postavi Kosovela za začetnika evropskega literarnega konstruktivizma. Njegov namen je bil tudi izdaja knjige z naslovom *Zlati čoln*. Pri tem je naletel na kritike in posmeh soustvarjalcev, pa tudi na neodobravanje brata Stana Kosovela. Očitali so mu nezrelost, kljub temu da nihče ni resnično vedel, kaj Kosovel pripravlja. Njegove reakcije na kritike, pa tudi odnos do lastnega dela, so dobro razvidne iz pisma, ki ga je 31. 8. 1925 pisal Ivu Grahorju. Razlog za to korespondenco je po Kosovelovih besedah Stanovo pismo, v katerem je brata označil za nezrelega: »Njegovo geslo je: vanitas, vanitatum, et omnia vanitas, njegova vsebina pridiganje o moji in naši nezrelosti, njen nauk kakor na koncu bajke: ne izdaj knjige.« (pismo Grahorju 1925.)

⁸ Revija *Zenit* je izhajala v Beogradu in je delovala kot nekakšen povezovalni člen avantgardnega dogajanja po celi Evropi. Kosovel je od revije pobral številna načela, ki jih je uporabljal pri pisanju. Eno izmed teh je gotovo načelo organske gradnje, sem pa spada tudi parola »besede rasto v prostor«, ki pa je bila bolj Tatlinovsko formulirana in ne povezana s futurističnimi osvobojenimi besedami (Mrzel 2018: splet).

Neodobravanje je Kosovela še dodatno spodbudilo k izdaji zbirke. Ta naj bi sicer ugledala luč sveta že poleti 1925, a so priprave trajale še vse do oktobra istega leta. Šele takrat naj bi bil Ivan Albreht, ki je knjigo založil, popolnoma zadovoljen, teksti so bili torej le še v procesu prepisovanja in nato tiskanja (Ocvirk 1946: 413).

Vseeno pa ta zbirka ni izšla in do danes nam njena originalna vsebina ni poznana, saj se je od vsega ohranil le predgovor Kosovela. Zbirka se je namreč po njegovi smrti na žalost raztresla, zaradi česar tudi nikoli ni bila objavljena v obliki, kot si jo je Kosovel morda zamislil. Tudi sicer v svoji zapuščini ni pustil nobenih načrtov za urejenost zbirk, tako da se na splošno njegov opus težje ureja po slogu, temi ali pa celo glede na časovno zaporedje nastajanja del. Uredniki so njegov opus torej urejali na lastno roko, o čemer pa bom bolj natančno pisala v nadaljevanju.

V že omenjenem ohranjenem predgovoru se pesnik poslavlja od »sentimentalnega mladeniča«, hkrati pa zapiše, da se šele s tem slovesom zaveda svoje navezanosti na impresionistična dela. Te besede so Kosovela v očeh sodobnikov in drugih zaznamovale kot impresionista, pa čeprav je s predgovorom napovedoval odklon od impresionističnega pisanja in je že jasno nakazoval prehod v modernizem.

Iz tega izhaja tudi njegov spor z Antonom Ocvirkom, ki je bil pristaš klasicističnega pisanja in s tem popolno nasprotje Kosovela in njegovega zanimanja za delo evropskih sodobnikov (Ocvirk 1984: 5–112). Zanimala ga je t. i. »živa umetnost« oz. odmik od domačega kulturnega mrtvila, kar je želel izraziti tudi na dveh recitacijskih večerih 9. in 10. novembra 1925 v Ljubljani. Tam je skupaj s Cirilom Debevcem uveljavljal pojem žive umetnosti z namenom prebujanja resničnega kulturnega življenja; šlo je za poziv narodu, da je najboljšo sredstvo izražanja prav v živi besedi. Predvideni so bili sicer štirje literarni večeri – prvi naj bi bil posvečen literaturi in recitaciji Kosovelovega pisanja, ostali pa bi se odvili v slogu recitatorskih vaj, kjer bi Debevec pomagal udeležencem izostriti posluš za besedno umetnost. Prvo predavanje je bilo realizirano in naslovljeno *Kriza* ter je s svojo vsebino sprožilo kar nekaj polemik oz. nesporazumov. Šlo je za definiranje konstruktivizma, kar pa ni pomenilo brezpogojnega plasiranja v zavest

Kosovelovih sodobnikov. Definiciji so očitali nedoločnost in bežnost, Kosovelu pa, da ni poznal ideologije in poetske prakse konstruktivizma⁹ (Vrečko 2011: 120–129).

Omenjeno predavanje pa ni prineslo kakšnih večjih novosti, seveda z izjemo prerekanj glede definiranja konstruktivizma. Tudi sam obisk prireditve je bil slab. Načeloma se je občinstvo rado udeleževalo takih prireditev, kjer se je obetal razmah modernističnih ekscesov, čemur so sledili odzivi vse od smeha pa do zgražanja. Bistven razlog za zavrto udeležbo je tu najverjetneje tičal v »morečem« vzdušju predavanja, saj iz poročila *Slovenskega naroda* (11. 11. 1925, št. 257) lahko izvemo, da je bilo »branje /.../ dolgovezno, utrudljivo in prazno.« Kljub temu da je Kosovel v *Kroniki* literarno-dramatičnega društva *Ivan Cankar* naštel še nekaj drugih vzrokov, pa se je takratno slovensko časopisje poenotilo v mnenju, da je bilo predavanje sicer pogumna gesta, a je imelo značaj iskanja, tipanja in tavanja. Kljub vsemu pa sta obe izvedeni predavanji pustili tudi svoj odmev – poleg tega, da je Ciril Debevec takrat prvič resno stopil v ospredje tudi med slovenskimi gledališčniki, je tudi Kosovel postal zanimiv za širšo javnost (Vrečko 2011: 120–129).

Kosovel torej uvede nov princip pesmi – konstruktivizem postane gibanje in ne pomeni več le igre z jezikom, ampak ima vsaka pesem točno določen pomen. Določa ga gibljivo branje in ne več linearno branje od vrha navzdol. Je iskanje smisla in je hkrati igra. Pesmi so prostorsko zasnovane, zaznamuje pa jih oznaka *kons*. Ta se neposredno veže na konstruktivizem kot pojem. Znano je, da se *kons* povezuje z značilnim sovjetskim krajšanjem besed, kot na primer *liks* pri Čičerinu, *vešč* pri Ereneburgu in Lisickem, *merz* pri Schwittersu ali *mont* pri Huelsenbecku.¹⁰ Hkrati oznaka *kons* predstavlja avtorski pomen in osebni prispevek Kosovela k evropskemu konstruktivizmu. Bil je edini, ki je za svoj pesniški repertoar uporabljal originalno oznako, s katero se je poudarjal kot avtor *konsa* in se hkrati neposredno vezal na konstruktivizem (Vrečko 2011: 286–293).

⁹ Sporni del definicije se je glasil takole: »Razlika med vsebino in obliko v umetnosti izgine za vselej v muzej estetikov; vsebina se hoče izražati v živi, svobodni in organski obliki, biti hoče vsebina in oblika obenem, od tod konstruktivizem.« Janez Vrečko v Kosovelovi monografiji posveti celo poglavje njegovi definiciji konstruktivizma, pomembno pa je razumeti, da je ta namenjena samemu pisatelju v smislu pomoči pri oblikovanju ideje in ni v tako veliki meri posvečena drugim. Definicije in podrobnejša raziskovanja so zapisana v Kosovelovih dnevnikih, torej niso bila mišljena za širšo javnost.

¹⁰ Med temi posebno vlogo gotovo igra *vešč*, saj je ime avantgardistične revije, hkrati pa ne označuje le predmeta, temveč konstruktivistično umetniško delo.

Kosovelovi *konsi* so torej preplet znanosti in umetnosti – pomenijo prenašanje fizikalnih, matematičnih, kemičnih in drugih znanstvenih pojmov v poezijo, kar je seveda še posebej značilno za konstruktivizem. Če so se največji evropski konstruktivisti studiozno ukvarjali z matematiko ali inženirstvom, je tudi Kosovel končal realko, namenjeno tehničnim izobražencem (Vrečko 2011: 14).

Z vpisom na Filozofsko fakulteto se je začel aktivno ukvarjati s pisanjem, to intenziteto pa je držal vse do svoje zgodnje smrti. Prav zato gre pri njem za izjemno obsežen ne samo pesniški, ampak tudi miselni opus. V začetku je njegovo delo poznal le najožji krog njegovih prijateljev, širši javnosti pa se je Kosovelova pesniška podoba razkrivala zelo počasi. Z zavedanjem, da je Kosovel pesnik mnogih obrazov in da se mu je razmeroma težko popolnoma približati. Prehajam na drugi del svojega diplomskega dela, kjer se bom ukvarjala s pregledom recepcije Kosovelovega opusa po letu 1990 v Sloveniji ter v mednarodnem okolju.

RECEPCIJA KOSOVELOVE POEZIJE PO LETU 1990

Večina Kosovelove zapuščine je laičnemu bralcu, ki se ne ukvarja s poezijo, dostopna in poznana predvsem iz Ocvirkovih naborov in urejanj pesnikovega opusa. Ta je s svojimi izdajami zaključil šele konec sedemdesetih let in vse do takrat je bila slovenski publiki dostopna zgolj njegova interpretacija. Da je tudi slovenski narod dejansko del avantgardističnega gibanja, je bilo ugotovljeno šele v osemdesetih, ko je bil zaradi odkrite Kosovelove pesniške intenzitete sprožen val literarnoteoretičnih raziskovanj. Pri Kosovelu je namreč tako, da je v posamičnem zgodovinskem obdobju nastala neka nova senzibilnost, ki je omogočila, da so bila določena besedila sploh razumljena (Horvat 2019: splet). Okrog leta 1990 se radikalnost ideološke opredeljenosti tudi pri Slovencih umakne, s tem pa se tudi med literarnimi kritiki razrahljajo estetski predsodki.

Z recepcijo Kosovelove proze do leta 1990 se je v svojem diplomskem delu *Recepcija Kosovelove poezije v slovenski literaturi* ukvarjala že Nataša Vrbnjak (1990), sama pa se

bom v tem delu diplomske naloge posvetila ponovnemu odkrivanju Kosovelove zapuščine od devetdesetega leta dalje.

ANTON OCVIRK IN KONSTRUIRANJE KOSOVELA

Srečko Kosovel se je dobro zavedal svojega položaja v »literarni Evropi« tedanjega časa – s stališča konstruktivizma ter dojemanja prostora in časa naj bi se, po njegovem, stvari najprej dogajale v matični državi in šele nato izven meja. Kljub temu je zares prestopil v literarno areno šele posthumno, ko je bila posebna pozornost posvečena kanoniziranju njegovih del, za objavo katerih je v večini poskrbel prav Kosovelov sodobnik Anton Ocvirk. Recepcija Kosovelove poezije je bila torej prvih štirideset let po njegovi smrti v veliki meri odvisna od Ocvirkove interpretacije. Prvi nabor pesmi je sicer nastal že leto po Kosovelovi smrti s strani Alfonza Gspana, od takrat naprej pa je s pesnikovo zapuščino upravljal Ocvirk.¹¹ Ta je leta 1931 pripravil zbirko *Izbrane pesmi*, leta 1946 prvo izdajo *Zbranega dela* in nato 1964 še drugo. Druga knjiga *Zbranega dela* je izšla 1974 in nato oba dela tretje knjige leta 1977. Vmes so leta 1967 izšli še *Integrali '26*. Z izidom te zbirke je bil Kosovel med slovenskimi bralci ponovno odkrit. Izdaja *Integralov* je bila sicer zelo zapoznelo dejanje, kljub vsemu pa zbirka ponuja nove izrazne možnosti in pesniške prvine. Kljub kritikam glede ureditve zbirke je odtlej obveljalo nenapisano pravilo, da se opus Srečka Kosovela lahko najbolj smiselno izda v obliki zbranega dela, saj se v vseh ostalih formah odraža samovoljnost urednika. Ocvirk je z izdajo želel opozoriti na to, da konstruktivizem ni le bežna faza ali improvizacija v Kosovelovem ustvarjanju, kakor so trdili tradicionalisti in nasprotniki novih slogovnih usmeritev. S to izdajo pride na plan mnogo vprašanj o pesnikovi konstruktivistični fazi, s čimer se po letu 1967 ni ukvarjal le Ocvirk, temveč tudi Matjaž Kmecl, Boris Paternu, Alfonz Gspan, Aleksander Flaker, Franc Zadavec in nenazadnje Janez Vrečko.¹² Pri tem je prišlo predvsem za kritiko pojma, saj v raziskavah, ki so sledile, niso mogli najti prepričljivih

¹¹ Ocvirkov odnos do Kosovela se je po Kosovelovi smrti precej spremenil. Leta 1928 je v *Slovincu* objavil članek, v katerem je pesnika označil za epigona. Prav s tega razloga je nenavadno, da je mu je Kosovelova družina prepustila urejanje zapuščine, kar pa je v resnici razlog, da se je Ocvirkov odnos do pisatelja poglobil, o čemer priča izdaja *Zbranega dela* (Dovič 2005: 75–79).

¹² Vrečko trdi, da je Kosovel za *Integrale* predvidel naslov *Ikarov sen*, kar naj bi bilo v skladu s »postgravitacijsko problematiko *konsov*« in njihovo zgradbo, ki pa, po Kosovelovih besedah, zahteva gibljivo filozofijo oz. branje. Pri nas je bil v 20. letih 20. stoletja razkol med zahtevnimi *konsi* in slabo pismeno množico namreč prevelik.

dokazov za uvrstitev Kosovelove lirike neposredno v konstruktivizem, raziskave niti niso bile enotne, prej nasprotujoče si.

Kralj (1986: 29) meni, da gre v resnici za sinkretičnost simbolističnih in ekspresionističnih prvin s prevlado konstruktivizma, temu pa je bil dodan še dadaistični, nadrealistični ter futuristični stil. Slednjega je sicer Vrečko v svoji monografiji ostro zavrnil, saj je futurizem, kot že rečeno, oplajal italijanski fašizem, kar pa nasprotuje Kosovelovi narodni zavesti.

Kljub temu da je Kosovel sočasno ustvarjal v različnih stilih – od impresionizma do avantgard, je bil dolgo poznan le kot impresionistični pisatelj. Šele sredi šestdesetih let je javnost začela podrobneje spoznavati tudi njegova avantgardna dela (Dović 2005: 78).

MONOGRAFIJE IN PRIBLIŽEVANJE KULTURNI JAVNOSTI

V zadnjih dvajsetih letih je bila popolnoma izpodbita časovna urejenost Kosovelovih ustvarjalnih faz, kljub deljenemu mnenju glede kanonizacije¹³ pa je Kosovel že kmalu po smrti postal nacionalni literarni klasik. Še več, Dović ga v svojem članku ob stoletnici Kosovelovega rojstva označi za najpomembnejše pesniško ime 20. stoletja. Danes se literarni sinkretizem odseva v poimenovanju Kosovela kot »pesnika mnogih obrazov«: kaže se kot melanholični pesnik s Krasa, senzibilen pesnik z izrazito slutnjo smrti, socialno-revolucionarni vizionar in kot pravi pesniški avantgardist (Dović 2005: 73). Poleg postopnega urejanja pesnikovih zapisov ter njihovega srečevanja s kulturno javnostjo so veliko vlogo odigrali tudi literarni zgodovinarji, ki so poleg znanstvenih študij in poljudnih esejev izdajali tudi posebne monografije o življenju in delu Srečka Kosovela.

Po sprva le parcialnih raziskavah je leta 1986 Franc Zdravec spisal prvo obsežnejšo monografijo o Kosovelu.¹⁴

¹³ Vprašanja kanonizacije niso zadevala le avtorja samega, ampak je zaradi njegove že omenjene odsotnosti nastajal problem avtorstva. Med Kosovelom, njegovo literaturo in med zunajliterarnimi konteksti tako nastane poseben odnos (Dović 2005: 73).

¹⁴ Skoraj sočasno je izšla tudi ožje usmerjena Vrečkova knjiga *Srečko Kosovel, slovenska zgodovinska avantgarda in zenitizem*.

Zdravčeva monografija se v veliki večini posveča Kosovelovi poeziji, loteva se tudi poetoloških, literarnih, kulturnih, filozofskih, družbenih in nacionalnih vprašanj, ki so vznemirjala pesnika v njegovem kratkem življenju. Zadnji del monografije je osredotočen na pesnikovo družino in družbeni krog, na njegovo sprejetost in na neuspele poskuse izdajanja prve zbirke. Bistven je torej poudarek na delu, medtem ko se Kosovelovo življenje upošteva predvsem v informativne namene. Poleg tega, da je Zdravčeva monografija s svojimi 430 stranmi prva obsežnejša študija pesnika s Krasa, je pomembna tudi z vidika stilne obravnave Kosovelovega opusa. Zdravec namreč dokazuje, da Kosovelovo ustvarjanje ni bilo časovno zaporedje različnih stilov, ampak so se ti med sabo prepletali glede na spontano ali preišljeno ustvarjalčevo presojo. To trditev podkrepi in razširi Janez Vrečko v svoji monografiji, ki je bila izdana leta 2011.

Leta 2008 se je Kosovela lotil tudi pisatelj Boris Pahor. Njegova monografija – *Srečko Kosovel: Pričevalec zaznamovanega stoletja* –, je predvsem pomemben prispevek z vidika razumevanja, pa tudi poglobljanja medsebojnih odnosov med slovenskim in italijanskim jezikovnim področjem. Že v 60. letih je namreč razvil tezo, da bi imeli posredniki slovenske literature v narodnostno mešanih območjih precej večji uspeh, če bi namesto Cankarja in Prešerna posredovali pesnike, ki so tako ali drugače povezani s Trstom (Jan 2000: 11). Delo je sicer nastalo v sodelovanju s Filozofsko fakulteto v Ljubljani in goriškim sedežem Univerze v Vidmu, vendar ključno vlogo vseeno igra Pahorjevo poznavanje obeh držav, še posebej s kulturnega, zgodovinskega in književnega vidika. S tega vidika je ta monografija tudi posebna, saj je Pahor kot Kosovelov rojak izhajal iz podobnega položaja in ga je, tako kot Kosovela, zaznamoval požig Narodnega doma v Trstu leta 1920. V monografiji poskuša Pahor popraviti dotedanjo podobo Kosovela kot neke hrepenenjske in poduhovljene osebe. Navaja pesnikovo korespondenco s prijatelji, ki se vsebinsko nagiba k erotiki, pa tudi njegovo erotično poezijo.

Srečko Kosovel: monografija – delo Janeza Vrečka, slovenskega komparativista, literarnega zgodovinarja in teoretika, je gotovo med bolj izjemnimi študijami Kosovela, po mnenju Aljoše Harlamova pa gre celo za »dragocen prispevek k svetovni literarni zgodovini.« Kot sem že nakazala, Vrečko izpodbija časovno urejenost umetnostnih obdobj in se osredotoča predvsem na konstruktivizem, tega pa postavlja v razmerje do drugih tokov ustvarjanja. Pri tem so nekoliko zabrisane meje med konstruktivizmom in ekspresionizmom, saj se obe smeri naslanjata predvsem na filozofske osnove. V

ekspresionizmu se namreč človek kaže kot eshatološki cilj odrešitve, v konstruktivizmu pa je temelj le-te. Vrečko v razpravi tudi kot prvi med »kosovelovci« razlikuje med *konsi* pod vplivom zenitizma – *kompleksi*, in med tistimi, ki so nastajali mimo *Zenita*. Ti so bili zgrajeni po načelu gruzifikacije, fokusizacije in časovne protigravitacijske teorije Ela Lisickega, Selvinskega, Zelinskega in Tatlina (Vrečko 2011: 286–293). Torej se razprava v veliki meri posveča konstruktivizmu in pesnikovi povezanosti s tem, kjer pride tudi do največjih odstopanj z ostalimi raziskovalci. Vrečku se s tega naslova celo nekoliko očita izjemnost in krivičnost, saj s samoumevnimi sklepi ostro polemizira dela drugih raziskovalcev Kosovelovega opusa. Vrečkovi argumenti imajo sicer temelje na interpretacijah pesniških tekstov in dnevniških zapisov, kar je pri že omenjenem odsotnem avtorju povsem običajno in se nenazadnje lastni interpretaciji niti ni mogoče izogniti. S pričujočo monografijo Kosovelov stik s konstruktivizmom ni več postavljen pod vprašaj, res pa je, da lahko fragmente opusa, ki jih Vrečko opredeli kot konstruktivistične, še vedno interpretiramo s celim naborom drugih tokov, ki so bili potencialni navdih Srečku Kosovelu.

Danes je z zgodovinske razdalje skorajda nemogoče jasno zamejiti zavestne in nezavestne vplive ali odkrite in prikrite opozicije.

V nekoliko širšem in bolj poljudnem smislu je Kosovel že kmalu po smrti postal nacionalni literarni klasik. Po njem je poimenovano lepo število ulic in šol ter drugih ustanov, hkrati pa je eden naših bolj prepoznavnih literatov tudi v tujini, saj je bil preveden v skoraj vse evropske jezike. Poleg tega je aktualnost njegovega opusa univerzalna. Za časa življenja se je zavzemal za preobrat v slovenskem narodnem značaju, svet je želel seznaniti s krivicami, ki jih je takrat trpelo Slovensko primorje. Tako kot je bil »pričevalec 20. stoletja« (Dović 2005: 73), pa ima njegovo ustvarjanje vpliv in odmev še danes, družbena kritika njegovega dela pa ima z leti vedno večjo aktualnost.

Pisateljeva univerzalnost in širina njegovega pesniškega vpliva se kažeta v tem, da so njegovi konstrukti prej ugledali luč v tujini kot doma. Dve leti pred že omenjenim Ocvirkovim izidom so *Integrali* namreč izšli v francoskem prevodu. Razlike se kažejo tudi pri odzivu tuje in domače javnosti na izdano zbirko. Ti so pri nas doživeli precej slabši sprejem kakor drugod po Evropi. V Franciji, Nemčiji, Švici in celo v Italiji so Kosovelovo konstruktivistično poezijo razglasili za odkritje, saj je »Kosovel prišel do

nove pesniške govorice, ki nam je danes tako blizu, že leta 1926« (Ocvirk 1967: 6–9). Tudi sicer je Kosovel zapisal, da je njegovo življenje »slovensko, sodobno, evropsko in večno«. Slovensko literarno tradicijo je res zapolnjeval s fragmenti berlinskega konstruktivizma, madžarsko avantgardo, češkimi poetisti, ruskim suprematizmom in z italijanskimi futuristi (Harlamov 2012: splet). Kljub določenim stilnim značilnostim pa je bil Kosovel kot primorski Slovenec izjemno antifašistično usmerjen.¹⁵

KOSOVELOVA DELA

V rokopisni zapuščini v NUK-u je ohranjenih več kot 1000 pesmi Srečka Kosovela, ki so shranjene v dvanajstih mapah. Te so zaradi pesnikove prezgodnje smrti ostale brez dodatnega urejanja in možnosti predstavitve javnosti v obliki, ki bi si je morda želel avtor. Urejanje shranjenega gradiva je bilo tako v mnogih segmentih popolnoma arbitrarno s strani urednika. Danes se torej raziskovalci Kosovelove zapuščine ukvarjajo predvsem s problematiko periodizacije njegovega heterogenega opusa ter kanonizacijo le-tega. Poleg njegovega literarnega opusa je bila bolj smiselno oblikovana tudi druga zapuščina v obliki zbirk Kosovelovih člankov, esejev, ocen, pisem in dnevnikov.

V zadnjih petnajstih letih se predstavljanje Kosovelove zapuščine javnosti še vedno nadaljuje. Okrog stoletnice Kosovelovega rojstva je raziskovanje njegovega opusa še poraslo, posvečene pa mu je bilo tudi veliko pozornosti v obliki simpozijev, proslav, esejev in okroglih miz. Prav tako so se tudi ob 110. obletnici Kosovelovega rojstva zvrstili številni dogodki, glavnina teh pa se je v okviru projekta *Kosovelovo leto* odvila na Krasu. Tamkajšnje institucije in društva so pripravili okrog 40 prireditev, dogajanje pa je otvoril multimedijski kolaž *Človek ni simetričen*.

Urednika Aleš Berger in Ludwig Hartinger sta ob omenjeni obletnici, leta 2004, izdala zbirko *Ikarjev sen*, ki vsebuje 150 faksimiliranih Kosovelovih rokopisov. Vsebuje tudi 24 novoobjavljenih pesmi v prepisih, ki niso opremljeni z ločili in posodobljenimi izrazi, kot je bilo to značilno za Ocvirkovo *Zbrano delo*. Iz tega je dobro razvidno, v kolikšni meri je naše poznavanje Kosovela odvisno od interpretacije Ocvirka in da je pesnik dejansko

¹⁵ Tematike zatrtga ljudstva in fašistične tiranije se loteva npr. v že omenjeni pesmi *Brinjevka*, v kateri se kažejo tendence genocidnosti s strani italijanske oblasti na Slovensko primorje. Simbol upora postanejo tudi *Bori*, ki so posebljeni v Kosovelovih rojakih kot prvih upornikov fašizma.

konstrukt literarne zgodovine (Pavlič 2004: 657). Sicer je zbirka razdeljena na tri dele – prvi vsebuje fotografije Kosovela, njegove družine in prijateljev ter krajev, ki so pesnika najbolj določali; drugi del zajema poezijo, tako v natisnjeni faksimilirani obliki kot tudi v prepisu; v tretjem, sklepnem, delu pa so shranjena pričevanja ljudi, ki so bili v stiku s Kosovelom vse od otroških let pa do smrti. Ta segment ponuja spomine, pogled in odnos do Kosovela, kar nam odpira širšo podobo pesnika, ki ni zaznamovana s strani le enega interpreta. S tem kot bralci dobimo možnost osebnega branja in drugačne interpretacije, česar nam prejšnje Ocvirkove zbirke ali Gspanov izbor pesmi niso celostno omogočale. Istega leta je izšel izbor Kosovelove poezije v angleščini *Man in a magic square*, ki ga je pripravil Janez Vrečko. Zbirka je sestavljena kot predstavitev pesnika in selekcija njegovih del, ki jih je prevedla Nike Kocjančič Pokorn.

Leta 2009 je izšla zbirka *Iz zapuščine*, v kateri je Marjan Dolgan objavil 193 Kosovelovih še nepoznanih pesmi, ki se niso znašle v *Zbranem delu* Ocvirka leta 1967. Razvrščene so v deset sklopov, ki se ločijo glede na motiv. Odločil se je le za objavo verzniških pesmi, ne pa tudi za pesmi v prozi. Razlog za to je, da je po Dolganovem mnenju Kosovel za Slovence pomemben le kot pesnik, poleg tega je v Kosovelovi neurejeni zapuščini težko ločiti med fragmenti pesmi in med nekimi proznimi osnutki drugih člankov. Tako vseeno ne more predstaviti vse zapuščine. V svoji spremni besedi je najprej opravičil nekatere Ocvirkove uredniške odločitve z argumentom, da je tako neobvladljiv Kosovelov rokopisni opus težko urejati. Veliko je namreč fragmentarnih in nedodelanih pesmi, ki jih lahko hitro spregledamo ali pa vsaj dvomimo o njih. S tem je na nek način opravičil tudi svojo arbitrarnost pri urejanju, ki pa je, kot ugotavlja že Dović v svojem delu *Slovenski pisatelj* iz leta 2007, nekaj običajnega zaradi odsotnosti avtorja.

V letošnjem letu je bila s strani Miklavža Komelja urejena izdaja vse še neobjavljene Kosovelove zapuščine pod naslovom *Vsem naj bom neznan*. To gradivo je sedaj na voljo v dveh knjigah, katerih skupni obseg šteje kar 2000 strani. Prva knjiga hrani doslej še neznano Kosovelovo poezijo, prozo in dramatiko, v drugi pa so shranjeni pesnikovi eseji oz. fragmenti le-teh, razni zapisi o literarni teoriji in šolsko gradivo. V grobem je opus razdeljen na literarne in študijske zapise, vsakemu od teh pa je dodana še opomba in, v kolikor je bilo to mogoče, tudi datacija. Osvetljeno je že kanonizirano gradivo, popravljene so tudi nekatere dosedanje interpretacije, vseeno pa s tem ne daje nekih novih sugestij, ki bi na novo definirale pesnika. Ohranja njegovo »mitološko podobo«

(Horvat 2019: splet), saj se je tudi Kosovel označil za zvezdni utrinek, ki ga ljudje iščejo, a ga ne najdejo. Od tod tudi naslov zbirke, ki izhaja iz do sedaj še neobjavljenih verzov: »Jaz nočem da strmi / kdo v mojo dušo. / Vsem naj bom / neznan.«

To postopno razkrivanje Kosovelove podobe je po eni strani sicer lahko razumljeno kot tragika nerazumljenega pesnika s strani sodobnikov, hkrati pa je za slovensko kulturno javnost bolje, da je pesnikovo »radikalno« pisanje spoznavala počasi, saj so pri nas dolgo prevladovali ne le politični, ampak tudi kulturni in estetski predsodki. S tem pride tudi do različnih interpretacij dela. Medtem ko je bila za časa prve Jugoslavije cenzurirana Kosovelova revolucionarna in vizionarska pesem in so ga raje videli kot narodnega pesnika, je po 2. svetovni vojni zavzel vlogo modernega pesnika, revolucionarnega socialista in simpatizerja delavstva. Kanonizacija in urejanje pesnikovih del je torej povsem odvisno od ideološkega položaja literarne kritike oz. od njene odvrnitve od nekih konservativnih vrednotenjskih načel, medtem ko je Kosovel zastopal svojo ustvarjalno svobodo in si ni pustil nataktni »dogmatskih cokel« (Gabrijan 2018: splet).

SREČKO KOSOVEL V PREVODIH

Srečko Kosovel je glede na število prevodov v mednarodnih vodah med vodilnimi slovenskimi kulturnimi ustvarjalci. Iz baze prevodov Javne agencije za knjigo RS je razvidno, da se izmed 464 prevajanih ustvarjalci dviga v sam vrh. S svojimi 51 prevodi je eden od osemnajstih pesnikov in pisateljev, ki se lahko ponašajo z več kot petdesetimi prevedenimi izdajami.¹⁶

Kosovelova zapuščina je bila doslej prevedena v osemnajst različnih jezikov. Največ, kar devet prevodov, je dostopnih v nemščini, italijanščina se ponaša z osmimi, s sedmimi prevodi pa ji sledi angleščina. Srbohrvaščina ima šest prevodov, češčina tri, francoščina, madžarščina in bosanščina imajo po dva prevoda, hrvaščina, makedonščina, retoromanščina, romunščina, španščina, katalonščina, poljščina, arabščina, srbščina in grščina pa le po enega. Nekateri od teh prevodov so dostopni tudi v slovenskem sistemu knjižnic. Sledi pregled dostopnih izdaj.

¹⁶ Med osemnajstimi največkrat prevajanimi pisatelji se poleg Kosovela nahajajo še France Bevk, Ivan Cankar, Evald Flisar, Anton Ingolič, Drago Jančar, Ciril Kosmač, Kajetan Kovič, Fran Levstik, Boris Pahor, Ela Peroci, Žarko Petan, France Prešeren, Prežihov Voranc, Tone Seliškar, Leopold Suhodolčan, Tomaž Šalamun in Oton Župančič.

Nemščina:

- Ahnung von Zukunft: Gedichte: Kosovelovo delo sta leta 1986 prevedla Gerhard Schaumann in Astrid Philippsen. Zbirka vsebuje tudi 18 kolažev, linorez Edvarda Stepančiča in kompozicije Avgusta Černigoja.
- Integrale: Ocvirkove *Integrale '26* je leta 1999 prevedel Erwin Köstler. Delom je dodan tudi komentar, v katerem se prevajalec med drugim sooča z razmikom med Kosovelovimi rokopisi in Ocvirkovo izdajo opusa.
- Der Knabe und die Sonne: zbirko je leta 2000 prevedla Maja Haderlap, izdaja pa je dvojezična. Ta pesniška zbirka je otroška, vsebuje 51 Kosovelovih pesmi skupaj z ilustracijami za otroke.
- Mein schwarzes Tintenfass: Handbuch für Kosovel-Leser: izbor pesmi je leta 2003 prevedel in izdal Josef Strutz, ki je publikaciji dopisal tudi spremno besedo. Poleg slovenskih in nemških oblik Kosovelovega dela vsebuje publikacija tudi dve njegovi pismi.
- Mein Gedicht ist mein Gesicht: Erfindung einer orphischen Landschaft: zbirka je bila izdana ob stoletnici Kosovelovega rojstva in jo je prevedel Ludwig Hartinger. Ta je med drugim sodeloval tudi s Slovensko matico pri izdajanju del avstrijske literature, z Alešem Bergerjem pa je bil sourednik že omenjene zbirke *Ikarjev sen*, ki je izšla istega leta. Posebnost te avstrijske izdaje so lesorezi in perorisbe grafika Christiana Thanhaeuserja.

Italijanščina:

- Poesie di velluto e Integrali: je prva samostojna knjižna izdaja Kosovelove poezije v italijanščini. Leta 1972 sta jo prevedla Jolka Milič in Pavle Merkuš. To je skoraj bibliografsko delo s priloženim posterjem, pesmi pa so razdeljene v tri razdelke. Predgovor je pripravila Aurelia Gruber Benco, komentar pa je napisal Pavle Merkuš.
- Poesie e Integrali. Aspetti del suo pensiero e della sua lirica: zbirko je leta 1976 prevedla Jolka Milič. To delo je dostopno samo v Narodni univerzitetni knjižnici.
- Fra il nulla e l'infinito: izbrano delo je v italijanščino leta 1989 prevedel Gino Brazzoduro. Zbirka je bila izdana z njegovim spremnim esejem in komentarji.
- Il ragazzino e il sole: otroška zbirka Kosovelovih del Deček in sonce je bila leta 1999 prevedena tudi v italijanščino, prevod je pripravila Michela Obit.

- Aspri ritmi: je antologija poezij Kosovela, ki jih je leta 2011 prevedla Jolka Milič. Tudi ta zbirka je dvojezična in je najobsežnejši izbor pesmi, saj jih vsebuje kar 316. Dodana so tudi navodila za izgovarjavo slovenskih besed in spremna beseda Mirana Košute v italijanščini.
- Tra Carso e caos: pre/sentimenti: ta izbor poezije je leta 2014 prevedla Darja Betocchi. Izdanih je štirideset Kosovelovih pesmi, z večjim poudarkom na prevodu, ki se odraža v eseju z naslovom *V pohvalo prevodu*. Dodana je tudi ilustracija s trinajstimi konstruktivističnimi deli Edvarda Stepančiča, s čimer je izraženo prepletanje literature in vizualne umetnosti v času Kosovelovega ustvarjanja.

Angleščina:

- Integrals: prevoda Kosovelovih *Integralov '26* so se leta 1998 lotili Nike Kocijančič Pokorn, Philip Burt in Katarina Jerin. Že poznanemu naboru pesnikove konstruktivistične poezije je dodana še spremna beseda Nike Kocijančič Pokorn, ki nosi naslov *Beyond the avant-garde and expressionism: Srečko Kosovel's Integrals*.
- Man in a magic square: zbirka je izšla leta 2004 s prevodi Nike Kocijančič Pokorn, Philipa Burta in Katarine Jerin. Vsebuje tudi članek Janeza Vrečka *Srečko Kosovel, man in a magic square*.
- The golden boat: selected poems of Srečko Kosovel: je prva obsežnejša zbirka Kosovelovih pesmi v angleščini. Izdana je bila leta 2008, opus pa so prevajali Bert Pribac, Teja Brooks Pribac in David Brooks, ki je zbirki dodal tudi spremno besedo. Delo ni omejeno le na Kosovelove konstruktivistične pesmi, ampak obsega tudi zgodnejša dela.
- Look Back, Look Ahead: the selected poems of Srečko Kosovel: dvojezična zbirka je bila izdana leta 2010, opus pa sta prevajali Ana Jelnikar in Barbara Siegel Carlson. Je prva ameriška edicija Kosovelove poezije in je nabor pesnikovega celotnega zbranega dela z uvodno besedo Richarda Jacksona, ki nosi naslov *Being a lamp: Srečko Kosovel*.

Srbohrvaščina:

- Ekstaza smrti: s tem delom je ob Kosovelovi šestdesetletnici rojstva pesnik vstopil tudi v srbohrvaško kulturno območje. Izbor pesmi sta prevedla Gojko Janjušević in Dejan Poznanović, izbor pesmi je določil Ciril Zlobec, avtor predgovora pa je Janko Kos.
- Izabrane pesme: izbor pesmi sta leta 1975 prevedla Gojko Janjušević in Dejan Poznanović. Predgovor z naslovom *Kosovelove pesničke ekstaze* je napisal Aleks Vukadinović.
- Zlatni čun: zbirko je 1981 prevedel Goljko Janjušević, predgovor pa je napisal Jože Pogačnik. Nosi 33 pesmi s komentarji, avtorja prispevkov pa sta Alfonz Gspan in France Dobrovoljc.
- Medvjedi medojedi: slikanica, ki jo je prevedel Bor Pavlović leta 1986. Prinaša petnajst pesmi za otroke in ilustracije Jelke Reichman.
- Pisma sestri Karmeli: zbirko Kosovelovih pisem eni izmed njegovih sester, ki jih je v slovenščini uredil Anton Ocvirk, je v srbohrvaščino leta 1995 prevedel Josip Osti.

Češčina:

- Rozlúčka so sebou: izbor pesmi je leta 1974 prevedel František Lipka, ki je antologiji dodal tudi spremno besedo. Zbirka vsebuje pretežno konstruktivistične pesmi in se izogiba pesmim, ki so rimane. Glavni poudarek je na socialni liriki.
- Moje píseň: izbor pesmi sta leta 2004 prevedla Ivan Dorovsky in Michal Przybylski. Kosovel je predstavljen kot moderen lirični ustvarjalec, njegovi poeziji pa so dodane še reprodukcije del slovenskega slikarja Anteja Trstenjaka.

Francoščina:

- Kosovel: bibliographie, portraits, fac-similés: to publikacijo je leta 1965 prevedel Marc Alyn kot del serije knjig *Poètes d'aujourd'hui*. V tej zbirki so bile nekatere Kosovelove pesmi prvič objavljene, zato je delo pustilo pečat tudi pri Slovencih.
- Un tournesol sur l'épaule: je zbirka Kosovelovih otroških pesmi, ki jo je leta 2018 prevedla Zdenka Štimac. Zbirka je kronološko razdeljena na pet delov – predstavitev in nekaj bolj znanih Kosovelovih pesmi, jutro, dan, večer in noč.

Madžarščina:

- Ősz a karsztokon: zbirko so leta 1984 prevedli Judit Por, Dezsó Tandori, Sandor Weöres in Jože Hradil, ki je na koncu zbirke zapisali tudi spremno besedo.
- Éles ütemek: zbirko je leta 2007 prevedel Lukacs Zsolt in vsebuje pesmi iz zbirk *Zlati čoln*, *Pesmi*, *Integrali* in *Ikarjev sen*.

Hrvaščina:

- Odabrane pjesme: dvojezično zbirko je prevedel Radoslav Dabo ob stoletnici Kosovelovega rojstva v posebni izdaji. Krajšo študijo je dodala Marija Pirjevec.

Retoromanščina:

- Il frut e il soreli: zbirko že omenjenih otroških pesmi je leta 1999 prevedel Stiefin Morat.

Romunščina:

- Integrale: zbirko sta leta 2005 prevedla srbski pesnik Miljurko Vukadinović in Traian Manta. Spremnno besedo je dodala Irena Oder.

Španščina:

- Integrales: zbirka Integralov je bila leta 2005 prevedena tudi v španščino. Prevedel jo je Santiago Martin.

Katalonščina:

- La barca d'or: dvojezično zbirko so leta 1985 prevedli Anton Carrera, Josep Palau in Miquel Desclot. Izšla je kot osmi zvezek Poezije XX. stoletja in vsebuje 34 Kosovelovih pesmi. Uvod z naslovom Srečko Kosovel, naš sodobnik, je napisal Venio Taufer, članek, ki sledi uvodu, pa je delo pesnika Josepa Palaua i Fabra. Knjiga se zaključi s člankom, v katerem Miquel Desclot razpravlja o količini in kvaliteti Kosovelovih del.

Poljščina:

- Kalejdoskop: Wiersze wybrane: nabor pesmi je leta 2012 prevedla Karolina Bucka Kustec. V zbirki je 112 pesmi v izvirniku in v poljščini. Spremnno besedo, ki

je pisana s perspektive poljskega prejemnika, je dodala Božena Tokarz. S tem se kljub Kosovelovi pripadnosti zgodovinski avantgardi približa sodobnemu bralcu.

Srbščina:

- Integrali: Integrale je leta že leta 2003 prvič prevedel Josip Osti, novejši prevod pa je na voljo iz leta 2016.

Literarna zapuščina Srečka Kosovela je dostopna v širokem naboru tujih jezikov, prav tako pa je večina prevedenih zbirk na voljo tudi v slovenskem knjižničnem sistemu. Zbirke imajo zelo podobne nabore Kosovelovih del, hkrati pa jim je večinoma poznan vedno isti – predvsem konstruktivistični obraz pesnika, torej podoba, ki se jo slovenska literarna kritika čuti najbolj dolžna uveljavljati. V spremnih besedah tujih avtorjev se največkrat poudarja pesnikovo kratko, a hkrati plodno življenje, njegovo mitsko podobo, v prevodih nekaterih narodov pa se najde tudi iskanje vzporednic med Kosovelovim pisanjem in njihovim narodom. Razlika v dojemanju podobe pesnika se kaže v osrednji ideji avtorjev monografij in med avtorji tudi že omenjenih zbirk, ki so nastajale od stoletnice Kosovelovega rojstva dalje. Komelj je v intervjuju za Mladino dejal, da je za Vrečka Kosovel najradikalnejši kot avantgardist in konstruktivist, zato poudarja ta del njegovega opusa, Komelj sam pa vidi radikalnost v »dinamičnem, pogosto celo konfliktnem hkratnem obstajanju različnih tendenc.« (Horvat 2019: splet.)

ZAKLJUČEK

Zapuščina Srečka Kosovela se nam je razkrivala postopoma vse od njegove smrti pa do danes. Na recepcijo njegove poezije so vplivale različne stvari, gotovo pa je bila med najpomembnejšimi povsem zgodovinska in ideološka komponenta literarne kritike. Šele ko so bila konservativna načela preživeta, je Kosovelova zapuščina začela v javnost pronicati v svoji pravi obliki. V zadnjih dvajsetih letih so slovenski kulturni javnosti postala dosegljiva vsa njegova ohranjena dela, ki niso več prežeta z mitsko podobo pesnika, kljub temu pa verjetno ne bo nikoli mogoče povsem razumeti vseh sfer Kosovelovega čustvenega zaledja ustvarjanja, zato je tako urejanje zbirk kot tudi sama interpretacija del prepuščena posamezniku. Odtujenost ene same pesnikove resnice in odkrivanje le-te skozi številne interpretacije pa je hkrati najpomembnejši dejavnik in pobuda za raziskovanje Kosovelovega opusa tudi v prihodnosti.

Kosovelu je uspelo povezovati znanost z etiko in, po besedah Janeza Vrečka, ljudi s svetom. S tem je tudi v mednarodnem okolju prepoznal težave modernega sveta, jih obravnaval v svojih delih in s tem dosegel univerzalnost, ki še zaznamuje tega slovenskega klasika poleg njegove nesmrtnosti. Obravnavane teme ne izgubljajo na aktualnosti oziroma na njej celo pridobivajo, zato verjamem, da bo Kosovelovo reflektiranje njegovega in našega časa dosegalo vedno širšo publiko.

POVZETEK

Kosovelovo najintenzivnejše ustvarjanje se je začelo z letom 1922 in je trajalo vse do njegove prezgodnje smrti leta 1926. Njegovo zapuščino sicer v veliki meri razumemo kot konstruktivistično, dejstvo pa je, da je bil Kosovel v nenehnem dialogu tudi z drugimi smermi avantgard.

Kosovela je že v mladosti zaznamoval Anton Podbevšek, ki je bil povod za pesnikove prve poskuse futuristične ustvarjalnosti. To je sicer dokaj hitro opustil iz ideoloških razlogov, a mu je v tem času študij romanistike že ponujal poglobljeno srečanje z impresionizmom, ki je delovalo kot protiutež futurizmu. Literarna zgodovina je Kosovelove začetke opredelila kot impresionistične, kljub temu da do popolne spojitve z le-tem nikoli ne pride. Kosovel je bolj kot senzibilnost kazal izrazito slutnjo smrti, kar ga je v naslednjih letih pripeljalo do izida *Ekstaze smrti* – njegove najbolj ekspresionistične pesmi. To smer je pesnik razumel kot prehod iz tradicionalne lirike k novi formi umetnosti, ki so jo že naznanjale avantgarde. Ustvarjanje v različnih smereh avantgarde se je močno prepletalo, na poti preko omenjenih stilov pa je Kosovel prišel tudi v tesen stik s konstruktivizmom. Ta je že za časa njegovega ustvarjanja postal osrednja veja tudi v slovenskih avantgardah, Janez Vrečko pa ga opredeli celo kot začetnika evropskega literarnega konstruktivizma. V tem obdobju svojega življenja je Kosovel naletel na največje število kritik. Družina mu je očitala predvsem nezrelost in nepripravljenost na izdajo lastne knjige *Zlati čoln*, s kulturno javnostjo in soustvarjalci pa je prihajal v spore predvsem zaradi svojega radikalnega odmika od klasicističnega pisanja in domačega kulturnega mrtvila. Širši javnosti se je Kosovel odkrival (in se še odkriva) zelo počasi, saj se mu je zaradi njegovih mnogih obrazov težko približati.

Srečko Kosovel je v literarno areno zares prestopil šele posthumno, ko je bila pozornost posvečena kanoniziranju njegovih del. Za objavo teh je v veliki večini poskrbel Anton Ocvirk, največji vtis pa je naredila izdaja predzadnje zbirke Kosovelovih pesmi – *Integrali '26*. Recepcija Kosovelove poezije je bila prvih štirideset let po njegovi smrti odvisna predvsem od Ocvirkove interpretacije. Šele v osemdesetih letih je bil sprožen val literarnoteoretičnih raziskovanj pesnikove zapuščine, ki je zaradi njegove prezgodnje smrti ostala brez končne oblike. Odkrivanje Kosovelove podobe v zadnjih dvajsetih letih izpodbija časovno urejenost njegovih ustvarjalnih faz. Večjo pozornost se začne namenjati tudi socialnemu ozadju pesnikovega delovanja in s tem, po sprva le

parcialnih raziskavah, leta 1986 Franc Zadavec napiše prvo monografijo o Kosovelu. Leta 2008 Zadravcu s svojo monografijo sledi Boris Pahor, 2011 pa Janez Vrečko izda eno izjemnejših študij Kosovela – *Srečko Kosovel: monografija*. S tem se je Kosovel formiral v literarnega klasika, družbena kritika njegovega dela pa z leti pridobiva vedno večjo aktualnost. V zadnjih letih so k temu pripomogle tudi nove zbirke, ki pomenijo pregled celotnega Kosovelovega opusa. Ob stoletnici Kosovelovega rojstva sta Aleš Berger in Ludwig Hartinger izdala zbirko *Ikarjev sen*, ki prinaša 150 faksimiliranih Kosovelovih zapisov, leta 2009 pa je Marjan Dolgan objavil 193 Kosovelovih še nepoznanih pesmi v zbirki z naslovom *Iz zapuščine*. V letošnjem letu je bila s strani Miklavža Komelja urejena izdaja vse še ne objavljene Kosovelove zapuščine pod naslovom *Vsem naj bom neznan*, ki hkrati osvetljuje že kanonizirano gradivo in popravlja nekatere dosedanje interpretacije.

Kosovel je že kmalu po smrti postal nacionalni literarni klasik, hkrati pa je z univerzalnostjo svojega opusa eden naših bolj prepoznavnih literatov v tujini. Njegova zapuščina je prevedena v 18 različnih jezikov, med njimi največkrat v nemščino, italijanščino in angleščino. Večina prevedenih zbirk je dostopna tudi v slovenskem knjižničnem sistemu.

SEZNAM LITERATURE

Dovič, Marijan. Kanonizacija »odsotnega« avtorja. *Primerjalna književnost*, 2005, 28, 73–80.

Dovič, Marijan. *Slovenski pisatelj (Razvoj literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem prostoru)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.

Gspan, Alfonz. *Neznani Srečko Kosovel*. Ljubljana: [s. n.], 1974.

Jan, Zoltan. Srečko Kosovel pri Italijanih. *Primerjalna književnost*, 2000, 23, 1–26.

Jackson, Richard. »Being a lamp: Srečko Kosovel«. *Look Back, Look Ahead: The Selected Poems of Srečko Kosovel*. New York: Ugly Duckling Presse, 2010.

Kosovel, Srečko. *Zbrano delo 1: Pesmi* [uredništvo in opombe Anton Ocvirk]. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1946.

Kosovel, Srečko. *Poesie di velluto e integrali*. Trst: L'Asterisco editore, 1972.

Kosovel, Srečko. *Aspi ritmi* [prevod Jolka Milič]. Trst: Editoriale Stampa Triestina, 2011.

Kosovel, Srečko. *Mein Gedicht ist mein Gesicht: Erfindung einer orphischen Landschaft* [prevod Ludwig Hartinger]. Ottensheim: Edition Thanhäuser, 2004.

Kosovel, Srečko. *Mein schwarzes Tintenfass: Handbuch für Kosovel-Leser* [prevod Josef Strutz]. Celovec: Edition Rapial, 2003.

Kralj, Lado. Kosovelov konstruktivizem: kritika pojma. *Primerjalna književnost*, 1986, 9 (2), 29–44.

L. Cergoly, Carolus in Ferruccio Fólke. *Trieste, provincia imperiale*. Milano: Bompiani, 1983.

Legiša, Lino. *Zgodovina slovenskega slovstva: V ekspresionizmu in novi realizem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1969.

Maranzana, Silvio. Fortunato, Penna d'oro e l'amico Carso. *Il Piccolo*, 1983, 92.

Ocvirk, Anton. *Integrali '26*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1984.

Pahor, Boris. *Srečko Kosovel: Pričevalec zaznamovanega stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2008.

Vrečko, Janez. *Srečko Kosovel, slovenska zgodovinska avantgarda in zenitizem*. Maribor: Obzorja, 1988.

Vrečko, Janez. *Srečko Kosovel: monografija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

Zadravec, Franc. *Srečko Kosovel 1904–1926*. Koper/Trst: Založba Lipa Koper in Založništvo tržaškega tiska Trst, 1986.

SPLETNI VIRI

Gabrijan, Pina. »Kosovela so si zmeraj lastili levi in desni, sam pa si ni želel nataktni dogmatskih cokel«. *MMC* 26. april 2018: RTV SLO. Splet. 16. julij 2019.

Harlamov, Aljoša. »Slovensko, sodobno, evropsko in večno« *pogledi.si* 1. julij 2012: Delo. Splet. 16. julij 2019.

Mrzel, Nataša. »Kosovelov konstruktivizem«. *Objekt meseca* 25. marec 2018: Radio Študent. Splet. 16. julij 2019.

Horvat, Marjan. »Miklavž Komelj: Kosovel popolnoma obrne uveljavljene predstave o tem, kaj je smrt in kaj je življenje«. *Intervju* 3. maj 2019: Mladina. Splet. 16. julij 2019.

Baza prevodov. JAK RS. 2019. URL: http://www.jakrs.si/mednarodna-dejavnost/baza-prevodov/?tx_jakprevodi_pi1%5Bpregled%5D=avtor (citirano: 17. julij 2019).

